

## רבי אליהו גרינצייג

[1234567]

ירושלים

## ולא קם עוד נביא בישראל כמשה וגו' (לה, י')

## תקנות משה רבנו ע"ה

**בספר** רביד הזהב כתב שי"ל שמכאן מקור למה שמבואר בגמ' גיטין לו,ב, ע"ז לו,א, שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ומנין, ולזה אמרה התורה דהואיל ולא קם נביא כמשה, א"כ שוב לא יהיה ב"ד גדול ממנו, ולכן א"א לבטל תקנות וגזירות של מרע"ה, יעו"ש. וראה גם מהר"ל בגור אריה דברים כט,ט והערת המהדיר שם, וכן שו"ת צפנת פענח הוצאת מכון תורה שלמה סי' צ"א, וראה "אוצר מפה"ת גיטין שם, משנ"ת בס"ד בנידון זה. והנה לפו"ר הדברים צ"ע, דאף דלא קם נביא כמשה, היינו דרך בנבואה לא קם כמותו, ויעוי' ברמב"ם פ"ט מה' תשובה ה"ב ועבודת המלך שם, אבל היכן מצינו לענין חכמה דלא קם כמשה, ראה מדרש תנחומא (בוכר) פ' תולדות פ"כ על המשיח, וכן ראה מדרש אגדת בראשית פרק מ"ה פיסקא ב', ועי' מנחות כט,ב, בשעה שעלה משה למרום כו', יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי כו', וראה אור החיים שמות לג,יב, וראה נר למאור שם שציין לילק"ש שמות רמז קע"ג בשם מדרש אבכיר. וראה צדקת הצדיק סי' רנ"ט, תניא באגרת הקדש

פרק י"ט. ברם מהר"ל בתפארת ישראל פרק ס"ג מפרש הגמ' שם באופן אחר, עי"ש, וראה ראשון לציון לבעל אוה"ח על ספר יהושע פ"א. והרי כאן הדבר תלוי בחכמה ומנין ולא בנבואה, וצ"ת. ומ"מ עיקר דין זה דתקנת וגזירת מרע"ה א"א שתבטל, יש לקיים ממקום אחר, דיעוי' בכלי חמדה פ' בלק אות ב' שהביא מס' יין המשומר למהר"ן שפירא, דאע"פ שכל תקנות אפשר שיתבטלו ע"י ב"ד גדול יותר, אבל תקנת מרע"ה א"א שתבטל לעולם. יעו"ש. (וראה סוטה ט,א דמעשיו של מרע"ה אינם מתבטלים, וע"ע סוכה מה,ב וירמא עב,א עצי שיטים עומדים, שעומדים לעולם, ואולי יש בזה גם לנידון דידן). והנה הסברא בזה נראה דכל דבריו של מרע"ה יש להם דין כמו דאורייתא, וכיו"ב כתב הב"ח או"ח סי' תרפ"ה שתקנת מרע"ה הוי דאורייתא, ובברכ"י או"ח סי' קל"ה אות א' חולק על הב"ח, והביא בזה בשם התשב"ץ ח"ב סי' רס"א, ובהשגות הרמב"ן על ספר המצוות שרש השני כתב דתקנות מרע"ה הוו דין דרבנן, וראה בעמודי אש לר"י אייזנשטיין סי' ז' קונטרס הספיקות אות ו' מש"כ בזה, ועי' שיטמ"ק כתובות כט,א בדין נתינים

שמרע"ה גזר עליהם, ודוק לעניננו. וע"ע בספר שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל ח"ב ע' קצז. וראה שדי חמד כללים מערכת הת' כלל כ"ו.

**ברם** עדיין צריך לבאר איך נעשו כל תקנות וגזירות מרע"ה כדן דאורייתא, וראה משנ"ת בס"ד לענין קריאת התורה ב"אוצר מפרשי התלמוד" ב"ק פב,א הערה 79, ונראה דאכן יל"פ כדרך דברי רביד הזהב הנ"ל, שהרי בתורה נאמר "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים". ואח"כ נאמר "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". ופירש"י, שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניהם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר "אשר שברת" ישר כחך ששברת, ע"כ. והנה מקור דברי רש"י הוא בשבת פז,א, ושם איתא, שבר את הלוחות מאי דריש אמר ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצוות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו שנא' אשר שברת ישר כחך ששברת. וכתבו שם בתוס' וז"ל, אין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן מ"מ לא היה למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה. ע"כ. ובפשוטו ר"ל דאילו הוי ק"ו גמור א"כ הרי זה מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, וא"כ זה גופא חלק מתורה שבע"פ שניתנה להדרש בק"ו, ובלא"ה

צ"ל כן, די"ג מידות ניתנו לדרוש בהן דינים והלכות בתרי"ג מצוות, והכא הוא מעשה שאינו בתרי"ג מצוות, ומוכרח שהוא ענין בפ"ע שעשה מרע"ה והסכים הקב"ה על ידו, ולזה קאמר דאין זה ק"ו גמור, אלא הוא בגדר סברא, וסברא בעלמא אינה מ"ג מידות, אלא שיש לחכמים שבכל דור ודור לתקן ולגזור כפי סברתם, ובזה הוא הענין שהסכים הקב"ה על ידו, ולפ"ז י"ל שאע"פ שרמזה התורה על ענין שבירת הלוחות בלבד, מ"מ המכוון הוא על כל מעשי מרע"ה שעשאם מדעתו שהסכימה דעתו לדעת המקום, והיינו שאע"פ שלא נצטוו על כך בתורה, מ"מ מרע"ה אשר ידעו ה' פנים בפנים, והיה מסתכל באספקלריא המאירה, עי' יבמות מט,ב, וידע מה הם התקנות אשר הן מכוונות אל האמת, לכן תקנותיו קיימות לעולם. וע"ע משנ"ת בס"ד בקרואי העדה עניני חג השבועות על הוסיף יום אחד מדעתו. וזה ע"ד שי' הרמב"ן בריטב"א ר"ה טז,א בגדר אסמכתא שהוא רצון הקב"ה שיעשו כן, ואצל מרע"ה היה כן בלי אסמכתא, ואמנם גם מה דהוי סברא איתא בגמ' בכמה דוכתי למה לי קרא סברא היא, ובאמת להך מ"ד דפשיטא ליה זאת הסברא אכן א"צ קרא, וה"ז כמו מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב ליה קרא, ויל"פ טעמא אולי יבוא ב"ד אחר ויפרוך הק"ו, ה"ה לענין זה, ורק בגוונא דהוא גדול בחכמה ובמנין, דזה בכלל תקנות. (וראה מש"כ בס"ד בפקודי העדה פי"ט מה' סנהדרין ה"ג בדין כובש נבואתו).

דאמרינן דהוי דאורייתא היינו לומר  
דבודאי הסכימה דעתו לדעת המקום, וכך  
הוא רצון הקב"ה שיהיו תקנות הללו  
בישראל. ובה נתקיימו דברי רביד הזהב,  
אבל לא משום שלא יתכן ב"ד יותר גדול,  
אלא משום שהסכימה דעתו לדעת המקום,  
וכש"נ. ועי' רביד הזהב פ' ויצא עה"פ  
ויעש משתה, ומש"כ בס"ד במקרא העדה  
שם לענין ז' ימי המשתה, וראה כלי חמדה  
פ' דברים אות ה', וס' המפתח ברמב"ם  
פרנקל פ"א מה' אבל ה"א. ושוב י"ל ספר  
"התקנות בישראל", וראה שם כרך א' ע'  
קיט-קלו על תקנות מרע"ה, ושם ע'  
קלא-קלד על השיטות הנ"ל דהוי גדר  
דאורייתא.

**ומצאתי** בפ"י פסח דורות על הגדה של  
פסח להקדמון רבינו יצחק ב"ר  
שלמה (ירושלים תש"ס) ע' כא שכתב וז"ל,  
ארבע כוסות שתקנו רבנן בליל הפסח כולם  
סימן וזכר לחירותנו הם, ומימות משה  
רבינו ע"ה הם מתוקנים כדאמרינן בגמ'  
פסחים קיז,א גבי ההלל שנביאים שביניהם  
תקנוהו, ר"ל בזמן מרע"ה כו', ע"כ. ואכן  
יעוין בכלי חמדה פרשת וארא אות א',  
הובא בס"ד ב"אוצר מפה"ת פסחים צט,ב  
הערה 57 דהוכיח מהירושלמי שקלים פ"ג  
ה"ב, דארבע כוסות דאורייתא, ולהנתבאר  
יש לפרש כדאמרן, דהואיל והוא תקנת  
מרע"ה, לפיכך אקרי דאורייתא, ואע"פ  
שהוא הזכיר רק מימות מרע"ה הם, הוא  
פשוט כמש"כ המפרשים בלשון הרמב"ם  
בפ"ב מה' תפילה ה"א שמרע"ה תיקן  
קריאת התורה, ועי"ש בכס"מ שאע"פ

ובזה מבואר ההבדל בין תקנות מרע"ה  
ובין תקנות ב"ד אחרים, כמו שיש  
הבדל בין הלמ"מ לדרשות תורה שבע"פ  
של שאר בתי דינים, והיינו כמו דחזינן כל  
דרשות תורה שבע"פ, שהדברים נתונים  
להכרעת ב"ד שבכל דור ודור, ויכול כל  
ב"ד לבטל ב"ד חברו אע"פ שאינו גדול  
ממנו, ראה ברמב"ם פ"ב מה' ממרים ה"א,  
ומפרשים וספר המפתח שם, (וכן משנ"ת בזה  
בס"ד בפקודי העדה פט"ז מה' סנהדרין ה"ב בדין בתו),  
כיון שאין הדבר נתון לסברות גרידא, אלא  
לדרכי הילפותות במידות שהתורה נדרשת,  
ובזה אין לו לדיין אלא הנראה לו לפי  
חכמתו, ולעומת זאת במה שנוגע לתקנות  
וגזירות, צריך דוקא ב"ד גדול יותר בחכמה  
ובמנין, והטעם בזה הוא כאמור, דענין  
גזירה ותקנה הוא דבר התלוי בסברא, וכל  
שהוא גדול יותר בחכמה ומנין, בודאי  
שי"ל שדעתו מסכימה יותר לדעת המקום,  
וזה גופא קיומה וחזוקה של התקנה. ולזה  
העידה התורה על מרע"ה שהסכימה דעתו  
לדעת המקום, ולכן כל תקנותיו וגזירותיו  
קיימות לעולם, וזה גופא מה שכתבו  
הקדמונים שהוא גדר דאורייתא, והיינו  
להוציא מתקנות שאר ב"ד שיש מקום  
לבטלן ע"י ב"ד אחר, ולכן אין כחם כמו  
של תורה, ואינו דומה לתורה שבע"פ  
שאע"פ שאפשר לב"ד אחר לבטל מ"מ הוי  
דאורייתא, דזה ממש תורה, משא"כ תקנות  
וגזירות הוי רק כמו של תורה, וממילא אין  
סתירה מדברי הרמב"ן בספר המצוות  
דתקנת מרע"ה הוא נמי דין דרבנן, דהתם  
לענין מנין המצוות, בודאי שכן הוא, והא

שבגמ' נאמר רק נביאים שביניהם כו', פשוט שהכונה למרע"ה, וה"ה הכא. וראה ב"אוצר מפה"ת" ב"ק פב, א 78-79 משנ"ת בזה בס"ד.

וכן נמי לענין הלל שנביאים שביניהם תקנום, הובא שם לשון הרמב"ן בספר המצוות שרש ב', שהכונה בגמ' למרע"ה כו', עי"ש, וראה גם ב"אוצר מפה"ת" סוכה מב, ב 39-41 משנ"ת בס"ד בזה, והובא שם מהקדמונים דהלל דאורייתא, ולדרכנו הכונה היא דהואיל ונתקן ע"י מרע"ה, לפיכך אקרי דאורייתא, ולפי הנתבאר עולה במה שדנו הפוסקים אי ברכת התורה מהתורה או מדרכנו, נמצא דאפי"ן גקטינן שאינה מהתורה במנין המצוות, מ"מ היא תקנת מרע"ה שאמר כי שם ה' אקרא וגו', ויש לה חומרא של תורה, וכש"נ. וראה מקרא העדה פ' האזינו.

והנה אף הרמב"ם רמז ענין זה, דהנה ז"ל בפ"ח מה' יסודי התורה ה"ו, כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו ומשה רבינו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקדש לובשתו וכו', ובזה הבטיחו האל שנאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאהלם שהוא צרכי הגוף כולם כשאר העם לפיכך אין פורשין מנשותיהם ומשה רבינו לא חזר לאהלו הראשון לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו וכו', ע"כ, יעו"ש. והנה מדוקדק לשון הרמב"ם

"ובזה הבטיחו האל", ולא קאמר שהיה זה צווי הקב"ה, אלא כמבואר שבת פז, א שמשה פירש מדעתו מכח ק"ו, ופי' שם בתוס' שאינו ק"ו גמור, דא"כ אין זה מדעתו, וראה גם תו' יבמות סב, א, ולכן נקט הרמב"ם דגם מה שכתוב "ואתה פה עמוד עמדי", אין זה צווי אלא הבטחה, כלומר, דכלפי זה שמרע"ה עשה כן מדעתו, לכן הסכימה דעתו של הקב"ה על כך, ונעשה מובטח על מצבו זה שהוא יסוד בנבואת מרע"ה, וכאמור שאף תקנותיו וגזירותיו שבאים מכח הסברא ולא מכח הילפותות המקובלות, הוו נמי תורה גמורה. וכלשון הרמב"ם שם "ונקשרה דעתו לצור העולמים", וממילא הרי הוא יודע רצון הבורא. ולכן אם מרע"ה תיקן קריאת התורה, ה"ז תורה גמורה וא"א לתקנה זו להבטל לעולם, וזוהי כונת הריטב"א מגילה יז, א, דקריאת התורה דאורייתא. ויעוי' בברכ"י הנ"ל שהביא משו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קס"ג, דכיון דלהרמב"ן ברכת התורה מהתורה, ממילא אף הקריאה היא מהתורה, ויעו"ש שתמה עליו. ועפ"י האמור מובן, דבודאי המצות עשה שבתורה היא רק הברכה, ואף הרמב"ן מנה במנין המצוות רק לברכות התורה ולא לקריאת התורה, ברם מצוה זו ניתנה על קריאת התורה בציבור שתיקן מרע"ה, והוא חידוש, דאפשר שתהא מצות עשה במנין המצוות על תקנת מרע"ה, וה"ט דהיא עצמה בגדר תורה ועפ"י הדרך שנתבאר, והתשב"ץ אזיל נמי בשי' הפוסקים, דרק בציבור ברכת התורה הוי

הענין. וע"ע שו"ת הר"י מיגאש סי' פ"ט, היכל מלך פ"א מה' תפילין ה"ג.

**ועפ"י** דרכנו יש ליישב מה שתמה הברכ"י שם דהתשב"ץ הנ"ל גופיה כתב לענין שבועה, דחייל על קריאת התורה, כיון שאינה מדאורייתא, יעו"ש. ולהאמור אין קושיא, דלענין שבועה הדבר תלוי במפורש בתורה, וגם מה דהוי דאורייתא ואינו מפורש בתורה, כמו חצי שיעור, שבועה חלה עליו, יעו"ש שו"ע יו"ד סי' רל"ט ס"ו, וברמב"ם פ"ה מה' שבועות ה"ז וכס"מ שם. ועי' מש"כ בס"ד בקרואי העדה עניני יוה"כ בענין זה בשי' הרמב"ם. ועכ"פ דברי התשב"ץ מיושבים. ועי' רביד הזהב בהקדמת הכללים אות י"ג. ועפ"י האמור דתקנת מרע"ה הוי כדאורייתא, יל"פ הסד"א בגמ' ברכות כ, ב דבהמ"ז הוי מצות עשה שהז"ג, עי"ש, והיינו לפי' ר"ח יומא עה,ב, ופי' רב ניסים גאון שבת ל,א, שמרע"ה תיקן זמן סעודה, ולפיכך סד"א דבהמ"ז הוי הזמן גרמא. ויש לעיין בזה באמרי שפר לר"י בן מהר"ם חלוואה על התורה פ' ויחי, והועתק בשי' הקדמונים על ב"ק בסוף הספר, עי"ש היטב, וכל הדברים שם צריכים תלמוד, ואכ"מ. וראה מקרא העדה פ' עקב.

**ולפי** הנתבאר יש לומר שגם להחולקים על הרמב"ן, דס"ל שברכה"ת אינה במנין המצוות, ואינה מן התורה, מ"מ וודאי שהיא תקנת משה רבינו ע"ה, שהרי מפורש בתורה כי שם ה' אקרא וגו', וא"כ יש לברכה"ת חומרא דאורייתא.

דאורייתא, וכמו שכבר הרגיש בזה הברכ"י שם, ועי' בזה באר שבע סוטה לג,א, שו"ת משכנ"י או"ח סי' ס"ג, תורת רפאל ח"א סי' ב', כלי חמדה פ' האזינו, דבר אברהם ח"א סי' ט"ז, (וראה גם בסידור התפילה של בעל הפרדס דף מג,ב, ומעשה רב החדש שלו ע' לא אות ה', שושן עדות על מסכת עדיות פ"ד מ"ה. שו"ת פני משה ח"א סי' א', שו"ת משיב דבר או"ח סי' ט"ז, בריכות מים או"ח סי' קל"ה, שו"ת גינת ורדים או"ח כלל ב' סי' כ"ב-כ"ד, קו"א בשאג"א סי' כ"ד, גליני הש"ס ברכות כא,ב, וראה משנ"ת במקרא העדה פ' האזינו, ובקוראי העדה עניני תפילה וברכות.) ועדיין אינו מוכרח שעל קריאת התורה של תקנת מרע"ה ניתנה מצות ברכה, די"ל דאיכא מצות הקהל, דהוי תורה בציבור מדאורייתא ממש, ותו יל"ד על קריאת הפרשה של כהן גדול ביוה"כ, אבל לא נזכר שם דאיכא דין ציבור מהתורה, וגם על פרשת זכור פליגי הפוסקים, וגם למ"ד דקריאה מתוך ס"ת דאורייתא, אינו מוכרח דציבור הוי דאורייתא, וראה משנ"ב סי' תרפ"ה ס"ק ט"ז ושער הציון שם, ובקרואי העדה עניני פורים וד' פרשיות מבואר בס"ד. ומ"מ אם נקטינן דאיכא חיוב בברכת התורה דאורייתא על כל קריאה בציבור, ואע"פ שלא נאמר בה חיוב קריאה בציבור, כמש"כ באר שבע שם, א"כ ליתא לדברינו בכונת התשב"ץ. וראה במאמרנו ב"ישורון" חלק ט' "תפילה ותקיעות בר"ה", בגדר דין ציבור בתפילה וכו', שאין הכונה שהדבר נעשה בציבור, אלא כל מהותו הוא "קריאת הציבור" או "תפילת הציבור" וכיו"ב, עי"ש ביאור